

بررسی میزان مطالعه و کتابخوانی فرزندان شاهد شیرازی در مدارس متوسطه شاهد و دانشگاه‌های دولتی شیراز و ارائه راهکارهای مناسب در تقویت آن

نویسندگان: دکتر عبدالرسول جوکار* و باباجان کرمی**

* دانشیار علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز

** دانش آموخته کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شیراز

چکیده

در این مقاله، مطالعه آزاد دانش‌آموزان شاهد در مدارس و دوره پیش‌دانشگاهی شاهد و دانشجویان شاهد شیرازی در دانشگاه‌های شیراز و علوم پزشکی شیراز مورد بررسی قرار گرفته است. علمی، ادبی، مذهبی و تاریخی به ترتیب مورد علاقه برای مطالعه آنان بوده و میزان مطالعه دختران و پسران شاهد یکسان است باشد. گرانی کتاب، حجم زیاد دروس و نداشتن امکان مناسب برای مطالعه از جمله عوامل بازدارنده بر سر راه مطالعه توسط آنان بیان شده است. تأسیس کتابخانه‌های مجهز به امکانات روز و تخصیص یارانه برای خرید کتاب و برگزاری مسابقات کتابخوانی برای تشویق فرزندان شاهد به کتابخوانی پیشنهاد گردیده است.

واژه‌های کلیدی: مطالعه، کتابخوانی، شاهد، اوقات فراغت، شهادت

دوماهنامه علمی - پژوهشی

دانشگاه شاهد

سال نهم - شماره ۳۶

دی ۱۳۸۰

مقدمه

در جنگ تحمیلی ۸ ساله عراق علیه ایران، عزیزترین فرزندان پاک این مرز و بوم شامل بسیجیان، ارتشیان، سپاهیان و جهادگران در یک دفاع مقدس مردانه جنگیدند و زیباترین جلوه‌های حیات انسانی را که تجلی فطرت الهی است، با پیروی از سالار شهیدان حسین بن علی علیه آلاف التحیه و الثناء به نمایش گذاشتند.

بدون شک این جنگ، ضمن این که بنا بر فرمایش امام

(ره) یک رحمت بود، پیامدهای سختی نیز در پی داشت که یکی از پیامدهای اجتماعی آن بی سرپرست شدن فرزندان شهدای گرانقدر است. از این رو، ارج نهادن به مقام شامخ شهدا و حمایت همه جانبه از یادگاران‌شان وظیفه همگانی است. در این راستا، شناسایی مشکلات و موانع رشد فرهنگی و علمی فرزندان شاهد برای نیل به یک برنامه‌ریزی صحیح و متناسب با اهداف عالی تعلیم و تربیت یک ضرورت است. با توجه به این ضرورت،

اهداف تحقیق

- شناسایی انواع کتاب‌های مورد علاقه از نظر محتوا و موضوع (علمی، مذهبی، ادبی و تاریخی).
- شناخت وضعیت موجود کتابخوانی فرزندان شاهد به لحاظ میزان مطالعه کتاب‌های غیردرسی.
- شناسایی عوامل بازدارنده بر سر راه مطالعه و کتابخوانی.
- شناسایی میزان دسترسی به کتاب‌های غیردرسی و پی‌بردن به عوامل عدم دسترسی به آن‌ها.
- ارائه راهکارهای مناسب برای تقویت کتابخوانی فرزندان شاهد.

سؤالات تحقیق

- ۱- آیا میزان مطالعه و کتابخوانی در میان دختران و پسران شاهد یکسان است؟
- ۲- نقش اعضای خانواده و شهادت پدر در افزایش میزان مطالعه فرزندان شاهد چگونه است؟
- ۳- آیا امکاناتی از قبیل توان مالی و مکان یا زمان و مجموعه‌های موجود به اندازه کافی پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی فرزندان شاهد است؟
- ۴- آیا اقدامات فرهنگی و اطلاع‌رسانی، همچون گردهمایی‌ها، تأسیس کتابخانه، برگزاری اردوهای فرهنگی، آموزشی و علمی، برای تشویق فرزندان شاهد به مطالعه صورت می‌گیرد؟

مروری بر متون علمی مرتبط

با توجه به فرهنگ‌ها و اعتقادات ملل و محققان در خارج از کشور ما واژه «شهید» و «شاهد» کم‌تر مورد استفاده قرار گرفته است. آن‌ها در جامعه‌های تحقیق خود عبارت‌هایی از قبیل «فرزندان تک والدین» یا «فرزندان قربانیان جنگ» یا «فرزندانی که پدرانشان آن‌ها را ترک کرده‌اند یا غیبت داشته‌اند» را به کار برده‌اند. در کشور ما جامعه پژوهش با نام فرزندان شاهد «در قیاس با دیگر جوامع مورد پژوهش، نسامی کاملاً جدید است که پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی به واقعیت پیوسته است. به همین دلیل،

چگونگی کتابخوانی فرزندان شاهد که حافظان دستاوردهای انقلاب اسلامی و ادامه دهندگان راه پدران خود هستند، در خور توجه و حائز اهمیت است.

اهمیت و ضرورت مسأله تحقیق

امروزه میزان مطالعه کتاب‌های غیردرسی و نشریات از مهم‌ترین شاخص‌های توسعه فرهنگی تلقی می‌شود؛ چنان‌که نشانه رشد و توسعه فرهنگی و اجتماعی، داشتن جامعه‌ای اهل کتاب و اهل مطالعه است. بنابراین، اگر گسترش فرهنگ کتابخوانی برای سایر ملل و جوامع مهم باشد، برای جامعه ما که از تمدن و فرهنگ غنی اسلامی و انسان‌سازی برخوردار است و نیز اولین آیه مبارکه نازله بر رسول خدا (ص) نیز دستور خواندن (اقراء) بوده [۱] قطعاً بسیار مهم‌تر خواهد بود.

همان‌طور که اشاره بدان شد، جنگ تحمیلی پیامدهایی در ابعاد گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در جامعه داشته است. بدون شک تأثیرات فرهنگی آن در میان جوانان و نوجوانان که پدرانشان مستقیماً درگیر جنگ بوده‌اند قابل بررسی است.

مسأله‌ای که در حال حاضر مطرح است بررسی تأثیر فاصله گرفتن فرزندان شاهد از کتابخوانی و مطالعه و جستجوی راه حلی برای حل مشکل مزبور است؛ زیرا فاصله گرفتن فرزندان شاهد از مطالعه و کتابخوانی بالطبع آثار مخرب و نامطلوبی، چون پایین آمدن سطح سواد و آگاهی‌های عمومی و تخصصی را در پی خواهد داشت. البته نامطلوبی مطالعه فرزندان شاهد می‌تواند در نتیجه مشکلات و موانع و نارسایی‌هایی باشد که در زندگی با آن روبه‌رو هستند که در این تحقیق، به عنوان مسأله‌ای مهم بررسی می‌شوند. شناسایی این مشکلات و عوامل بازدارنده بر سر راه مطالعه فرزندان شاهد می‌تواند برای مسئولان و برنامه‌ریزان ذی‌ربط در بنیاد شهید با هدف ارتقای سطح آگاهی و ارائه خدمات فرهنگی به فرزندان شاهد از اهمیت قابل توجهی برخوردار باشد.

نوجوانان از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست. او عوامل مختلفی را در کاهش میزان مطالعه و کتابخوانی مؤثر دانسته است؛ از جمله تماشای تلویزیون و حجم زیاد کتاب‌های درسی و تکالیف مدرسه. نپرداختن والدین به مطالعه و عدم علاقه افراد به مطالعه از یافته‌های دیگر این تحقیق است [۶].

نیکنام و رئیس دانایی در تحقیقی همنام تحقیق مذکور، اما با جامعه‌ای متفاوت از لحاظ مقطع تحصیلی در تهران، به این نتیجه رسیده‌اند که فرزندان شاهد در تابستان اقبال بیشتری به مطالعه کتاب‌های غیردرسی از خود نشان داده‌اند و در این مورد، دختران علاقه بیشتری نسبت به پسران شاهد ابراز کرده‌اند. از دیدگاه جامعه تحقیق آن‌ها عواملی چون حجم زیاد درس‌ها، عدم دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه، وجود سرگرمی‌های جالب‌تر و نداشتن حوصله، و گرانی کتاب و مطبوعات و نیز نبود کتابخانه کافی را به ترتیب به‌عنوان عوامل بازدارنده بر سر راه مطالعه و کتابخوانی خود بیان داشته‌اند. در پایان تحقیق مقوله‌هایی از قبیل حمایت و تشویق، اقدامات ملی و عمومی، آموزش و غنی‌سازی کتابخانه‌ها و امکانات و تجهیزات و نیروی انسانی، هر کدام به‌طور جداگانه به‌عنوان راهکارهای تقویت کتابخوانی پیشنهاد گردیده است [۷].

مگرموری در مقاله خود پس از بررسی، بر تأثیر منفی فقدان پدر در عملکرد تحصیلی فرزندان تأکید کرده است [۸].

ساتن اسمیت، روزن بری و لاندی در تحقیقی تحت عنوان «اثرات مخرب غیبت پدر بر خانواده و فرزندان» نمرات آزمون ورودی به دانشگاه‌های امریکا را در دو گروه از دانشجویان دختر و پسر که پدرانشان برای دو سال یا بیش‌تر بنا به دلایلی غیبت داشتند، مورد مقایسه قرار دادند که در کل، ارتباط میان فقدان پدر و عملکرد تحصیلی دانشجویان و آثار مخرب غیبت و فقدان پدر بر عملکرد تحصیلی مورد تأیید قرار گرفته است [۹].

سم در مقاله خود با اشاره به ارزش مطالعه و کتابخوانی، با استناد به تحقیقات انجام یافته ماقبل

در این تحقیق ابتدا به تحقیقات انجام شده در ایران و سپس به پیشینه آن در خارج از کشور به‌طور مختصر اشاره می‌شود:

سپهوندی، شکرمن، لیامی و مراقی در تحقیقی یک نمونه ۳۰۰ نفری از فرزندان شاهد، جانباز، اسیر و مفقودالآثر را در سه مقطع تحصیلی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه در شهر اهواز مورد بررسی قرار دادند. یافته‌های تحقیق آنان نشان داد که فقدان پدر به لحاظ تحصیلی دختران را بیش‌تر از پسران تحت تأثیر قرار می‌دهد [۲].

بهبادی در پایان‌نامه خود، یک جامعه ۱۹۷ نفری از دانش‌آموزان شاهد را مورد بررسی قرار داده و در پایان، وضعیت تحصیلی دختران را نسبت به پسران شاهد مطلوب‌تر اعلام کرده و همچنین سواد و میزان تحصیلات مادر و نیز سن آزمودنی‌ها را به هنگام شهادت پدر در موفقیت و شکست تحصیلی آنان مؤثر دانسته است. دانش‌آموزان ناموفق در زمان شهادت پدر نسبت به دانش‌آموزان موفق سن بیش‌تری داشته‌اند [۳].

نجاریان در تحقیق خود تحت عنوان «اثرات از دست دادن پدر روی سلامت روان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مدارس راهنمای اهواز» نبودن تفاوت معنادار بین عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و غیرشاهد و عدم همبستگی معنادار بین طول شهادت پدر و معدل تحصیلی دانش‌آموزان شاهد و نمرات آن‌ها را اعلام کرده است [۴].

نجاریان، سلیمانپور و لیامی در تحقیق خود تحت عنوان «بررسی عملکرد تحصیلی دانشجویان شاهد دانشگاه‌های شهید چمران اهواز و علوم پزشکی اهواز» عملکرد تحصیلی دانشجویان شاهد را ضعیف‌تر از دانشجویان غیرشاهد یافته و ارتقای کیفیت و کمیت خدمات آموزشی و مشاوره تحصیلی را ضروری دانسته‌اند [۵].

زارع شاه‌آبادی در تحقیق خود تحت عنوان «عوامل مؤثر در میزان مطالعه کتابخوانی» ۱۰۰ نفر از دانش‌آموزان دوره متوسطه را در روستای ترک‌آباد از توابع اردکان یزد مورد پرسش قرار داده و به این نتیجه رسیده است که وضعیت مطالعه و کتابخوانی در بین جوانان و

اردیبهشت ماه ۱۳۷۹ ادامه پیدا کرد. در این تحقیق ۳۰ درصد جامعه به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای، یعنی ۱۴۴ نفر دانش‌آموز و ۱۷۳ نفر دانشجو، انتخاب شده‌اند. به عبارت دیگر، از کل جامعه ۱۰۴۵ نفری ۳۱۷ نفر به‌عنوان نمونه جامعه تحقیق انتخاب شده‌اند. و همچنین فرزندان شاهد مورد مطالعه برحسب جنسیت و پایه تحصیلی‌شان در جدول ۲ به تفکیک نشان داده شده‌اند.

در جدول ۲ مشاهده می‌شود که ۵۴/۶ درصد نمونه مورد پژوهش را دانشجویان و ۴۵/۴ درصد را دانش‌آموزان شاهد در مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی تشکیل می‌دهند. از کل نمونه مورد پژوهش ۴۱/۶ درصد پسر و ۵۸/۴ درصد دختر است. علت بالاتر بودن درصد دختران نسبت به پسران، بالا بودن تعداد دختران دانشجوی شاهد است.

جدول ۲ توزیع فراوانی فرزندان شاهد مورد مطالعه برحسب جنسیت و پایه تحصیلی و درصد آن‌ها

جمع	دانش‌آموزان شاهد		جنسیت
	مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی	دانشجویان شاهد	
۱۳۲	۶۹	۶۳ *	پسر
	%۵۲/۳	%۴۷/۷ **	
	%۴۱/۶	%۱۹/۹ ***	
۱۸۵	۷۵	۱۱۰	دختر
	%۴۰/۵	%۵۹/۵	
	%۲۳/۷	%۳۴/۷	
۳۱۷	۱۴۴	۱۷۳	جمع
	%۴۵/۴	%۵۴/۶	

* فراوانی

** درصد از مقطع تحصیلی مورد نظر

*** درصد از کل نمونه مورد تحقیق

شرح یافته‌های تحقیق

در جدول ۳ نحوه گذراندن اوقات فراغت فرزندان شاهد مورد مطالعه برحسب موضوعات مطرح شده در پرسشنامه نشان داده شده است.

تحقیق خود، یعنی در تحقیقات صورت گرفته بین سال‌های ۱۹۲۹ تا ۱۹۷۹ در کشورهای مختلف از جمله آمریکا و کانادا و بعضی از کشورهای اروپا به این نتیجه رسیده است که بین مطالعه و مشارکت فعال در توسعه جامع، رابطه‌ای معنادار وجود دارد و اصولاً افراد اهل مطالعه با دیگران متفاوتند و کسانی که بیشتر مطالعه می‌کنند در زندگی اجتماعی و کار گروهی بیش‌تر فعالیت دارند [۱۰].

روش تحقیق: جامعه و نمونه آماری تحقیق

در این تحقیق از روش پیمایشی استفاده شده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه است. جامعه آماری در این تحقیق دانش‌آموزان شاهد شیرازی شاغل به تحصیل در مقطع متوسطه در مدارس شاهد در نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شیراز و دانشجویان شاهد شیرازی در دو دانشگاه شیراز و دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال ۱۳۷۸-۷۹ هستند که در جدول ۱ حجم جامعه و حجم نمونه به تفکیک نشان داده شده است.

جدول ۱ توزیع فراوانی حجم کل جامعه و نمونه جامعه مورد تحقیق

حجم نمونه	حجم جامعه آماری	پایه تحصیلی
۵۲ نفر	۱۷۱ نفر	دانش‌آموزان شاهد دختر و پسر اول متوسطه
۳۴ نفر	۱۱۲ نفر	دانش‌آموزان شاهد دختر و پسر دوم متوسطه
۳۸ نفر	۱۲۵ نفر	دانش‌آموزان شاهد دختر و پسر سوم متوسطه
۲۰ نفر	۶۴ نفر	دانش‌آموزان شاهد دختر و پسر پیش‌دانشگاهی
۱۰۷ نفر	۳۵۵ نفر	دانشجویان شاهد دانشگاه شیراز
۶۶ نفر	۲۱۸ نفر	دانشجویان شاهد دانشگاه علوم پزشکی شیراز
۳۱۷ نفر	۱۰۴۵ نفر	جمع

جامعه این تحقیق، تعداد ۴۲۷ نفر دانش‌آموز شاهد دختر و پسر در مقطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی و تعداد ۵۷۳ نفر دانشجو در دانشگاه شیراز و دانشگاه علوم پزشکی شیراز در سال تحصیلی ۷۹-۷۸ است. جمع‌آوری داده‌ها از اواخر زمستان ۱۳۷۸ شروع شد و تا

جامعه ما امری طبیعی است. میزان مطالعه و کتاب خوانی بین دختران و پسران شاهد مورد مطالعه یکسان است و تفاوت معناداری در این خصوص به چشم می خورد.

به نظر می رسد یکسانی سطح مطالعه و کتاب خوانی نمونه مورد مطالعه در دو گروه پسر و دختر نسبت به دانش آموزان شاهد مورد تحقیق با فراوانی و درصد بیش تری به این امر مبادرت می ورزند و این انتظاری است که از قشر دانشگاهی و دانشجو می رود. میزان رفتن به دیدار اقوام در اوقات فراغت نیز در میان دانشجویان مورد تحقیق نسبت به دانش آموزان شاهد بیش تر است که به نظر می رسد علت آن رشد سنی و عاطفی بیش تر و نیز احساس مسئولیت بیش تر دانشجویان در قبال بستگان و فامیل است.

کتاب های مورد علاقه برای مطالعه فرزندان شاهد در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفت که در جدول فوق، کتاب های علمی با بالاترین درصد در اولویت علاقه برای مطالعه در هر دو گروه دختران و پسران شاهد است. این علاقه در پسران نسبت به دختران قدری بیش تر است و همین طور درصد علاقه به مطالعه کتب علمی در دانشجویان شاهد نسبت به دانش آموزان شاهد نیز بیش تر است. علت این امر احتمالاً رشد سنی و نیاز تحصیلی بیش تر دانشجویان شاهد است.

مطالعه کتاب های ادبی، مذهبی و تاریخی به ترتیب در اولویت های بعدی علاقه فرزندان شاهد قرار دارد. همچنین بیش از نصف (۶۴/۵ درصد) نمونه مورد تحقیق، مقدار مطالعه خود را در حال حاضر، نسبت به گذشته، بیش تر ابراز کرده اند.

در خصوص ارتباط بین مقطع تحصیلی با نوع کتب مورد علاقه، این رابطه در سطح بیش از ۹۹ درصد اطمینان معنادار است ($P < .0001$). در ضمن، رابطه معناداری بین نوع کتب مورد علاقه و جنسیت نمونه مورد تحقیق وجود دارد و این رابطه در سطح بیش از ۹۸ درصد اطمینان معنادار است ($P < .01$).

در مورد داشتن اشتراک مجله یا نشریات فقط ۱۷ درصد جامعه مورد بررسی اشتراک خودشان را ابراز کرده اند. با توجه به این که مجلات حاوی مقالات تحقیقی و علمی اند و مطالعه آنها برای دانشجویان رشته های

جدول ۳ توزیع فراوانی و درصد پسران و دختران شاهد مورد مطالعه در نحوه گذراندن اوقات فراغت بر حسب موضوعات مختلف و سطح معنادار بودن آنها

جنسیت / موضوعات	پسران شاهد	دختران شاهد	مقدار مجدوراً
کتاب	۴۸ %۳۴/۶	۷۶ %۴۱/۱	۰/۷۱۹۸۵
روزنامه	۳۷ %۲۸	۳۱ %۱۶/۸	۵/۸۱۰۵۶*
مجلات	۱۷ %۱۲/۹	۲۷ %۱۴/۶	۰/۱۸۹۷۳
تلویزیون	۹۸ %۷۴/۲	۱۳۸ %۷۴/۶	۰/۰۵۰۲
رادیو	۱۶ %۱۲/۱	۲۲ %۱۱/۹	۰/۰۰۳۸۴
تفریح یا دوستان	۳۳ %۲۵	۱۴ %۷/۶	۱۸/۵۳۷۸۵**
دیدار اقوام	۲۰ %۱۵/۲	۲۷ %۱۴/۶	۰/۰۱۸۹۲
سایر موارد	۱۴ %۱۰/۶	۱۰ %۵/۴	۲/۹۷۷۴۳

* = $P < .05$

** = $P < .01$

در بررسی وضعیت مطالعه و کتاب خوانی و نحوه گذراندن اوقات فراغت فرزندان شاهد، مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، تماشای تلویزیون و گوش دادن به رادیو و تفریح با دوستان و دیدار اقوام (صله رحم) به عنوان گزینه های مطرح شده در اوقات فراغت مورد پرسش قرار گرفتند. بر اساس یافته های آماری در جدول ۳ فرزندان شاهد در هر دو گروه پسران و دختران بیش ترین اوقات خود را با تماشای تلویزیون و بعد از آن به ترتیب با مطالعه کتاب و مطبوعات می گذرانند. در مورد «صله رحم» هر دو گروه دختران و پسران شاهد تقریباً به یک اندازه در اوقات فراغت به آن می پردازند. در مورد تفریح با دوستان و همکلاسی ها، پسران شاهد با درصد بیش تری نسبت به دختران در اوقات فراغت چنین می کنند که این تفاوت در

بررسی میزان مطالعه و کتابخوانی فرزندان شاهد شیرازی در مدارس متوسطه شاهد و دانشگاه‌های دولتی شیراز و ارائه....

جدول ۴ بررسی وضعیت کتاب خوانی و کتاب‌های مورد علاقه فرزندان شاهد مورد پژوهش

جنسیت و تحصیلات	سطح تحصیلات		جنسیت		جمع
	دانشگاه	دبیرستان	دختر	پسر	
کتاب مورد علاقه					
کتاب کمک درسی	۱۷	۵	۱۳	۹	۲۲
	%۵/۴	%۱/۶	%۴/۱	%۲/۹	
کتاب ادبی	۴۴	۱۹	۳۷	۲۶	۶۳
	%۱۴	%۶	%۱۱/۷	%۸/۳	
کتاب علمی	۵۹	۳۷	۴۴	۵۲	۹۶
	%۱۸/۷	%۱۱/۱	%۱۵	%۱۶/۵	
کتاب تاریخی	۱۵	۱۷	۱۵	۱۷	۳۲
	%۴/۸	%۵/۴	%۴/۸	%۵/۴	
کتاب مذهبی	۲۱	۲۵	۳۳	۱۳	۴۶
	%۶/۷	%۷/۹	%۱۰/۵	%۴/۱	
سایر کتب	۱۷	۳۹	۴۱	۱۵	۵۶
	%۵/۴	%۱۲/۴	%۱۳	%۴/۸	
بدون پاسخ	-	۲	۲	-	۲
جمع	۱۷۳	۱۴۴	۱۸۵	۱۳۲	۳۱۷

$X^2 = 27/84230, P < .0001$ $X^2 = 16/37885, P < .01$

جدول ۵ توزیع فراوانی و درصد میزان تأثیر شهادت و نقش تشویقی سایر اعضای خانواده شاهد در افزایش مطالعه و کتاب خوانی

تأثیر مطالعه	نقش اعضا		شهادت پدر		مادر		خواهر و برادر	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
کم	۱۰۸	۳۴/۱	۴۹	۱۵/۵	۱۱۱	۳۴/۶	۲۵	۷/۸
متوسط	۱۰۶	۳۳/۴	۷۲	۲۲/۷	۱۱۶	۳۶/۶	۳۶/۶	۱۱/۶
زیاد	۹۰	۲۸/۴	۱۹۴	۶۱/۲	۸۳	۲۶/۲	۲۶/۲	۸/۳
بدون پاسخ	۱۳	۴/۱	۲	۰/۶	۷	۲/۲	۲/۲	۰/۶
جمع	۳۱۷	۱۰۰	۳۱۷	۱۰۰	۳۱۷	۱۰۰	۳۱۷	۱۰۰

خانواده شاهد در افزایش مطالعه نمونه مورد تحقیق است که نتایج مربوط در جدول ۵ به تفکیک نشان داده شده است.

بر اساس جدول ۵، ۳۴/۱ درصد از نمونه مورد مطالعه تأثیر شهادت پدر بر میزان مطالعه و کتاب خوانی خود را کم، ۳۳/۴ درصد این تأثیرات را متوسط و ۲۸/۴ درصد از آنان تأثیر مزبور را بر افزایش مطالعه و کتاب خوانی خود زیاد اعلام کرده‌اند. در مورد نقش مادر و تشویق وی در

مختلف ضروری و مفید است، درصد اشتراک فوق قابل توجه نیست و خود پیامی برای مسئولان ذی ربط به همراه دارد.

در خصوص مجله شاهد و علت کمی استقبال از آن، مصاحبه‌ای با واحد فرهنگی بنیاد شهید شیراز به عمل آمد. مصاحبه مزبور روشن ساخت که علت کمی استقبال از مجله شاهد، یکنواختی متون و مقالات آن است.

یکی از سؤالات این تحقیق، چگونگی نقش اعضای

جدول ۶ توزیع فراوانی بازدیدي فرزندان شاهد مورد مطالعه از انواع نمایشگاه‌های کتاب

نمایشگاه	فراوانی فرزندان شاهد بازدیدکننده (تعداد نفر)	درصد
نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران	۱۶	۵
نمایشگاه کتاب تخصصی در مراکز استان‌ها	۲۳	۷/۳
نمایشگاه کتاب در هفته کتاب و در مناسبت‌های مختلف در دانشکده‌ها و مدارس شاهد در سطح شیراز	۱۶۴	۵۱/۷
عدم توفیق بازدید از هیچ‌یک از نمایشگاه‌های فوق	۱۱۴	۳۶
جمع	۳۱۷	۱۰۰

مورد تحقیق توانسته‌اند از نمایشگاه‌های کتاب در دانشکده‌های محل تحصیل و مدارس شاهد محل تحصیل و از نمایشگاه‌های کتاب در سطح شهر شیراز دیدن کنند. ۳۶ درصد از نمونه مورد مطالعه نیز توفیق بازدید از نمایشگاه‌های مذکور را نداشته‌اند و فقط ۵ درصد از نمونه مورد تحقیق از نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران بازدید کرده‌اند که در صد مزبور می‌تواند حامل پیامی برای برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران واحد فرهنگی بنیاد شهید در امر کتاب‌خوانی فرزندان شاهد باشد. لازم به ذکر است که این ۵ درصد نیز از دانشجویان شاهد رشته پزشکی بوده‌اند که به دلیل نیاز مبرم به کتب تخصصی رشته پزشکی با تحمل هزینه شخصی از نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران بازدید کرده‌اند.

یافته‌های تحقیق نشان داد که فقط ۲۱/۵ درصد از نمونه مورد تحقیق تا به حال در اردوهای برگزار شده از سوی واحد فرهنگی بنیاد شهید شیراز شرکت کرده‌اند. در مورد شرکت در گردهمایی‌ها هم فقط ۷/۲ درصد از نمونه مورد تحقیق موفق به حضور شده‌اند. نسبت به تأسیس کتابخانه توسط واحد فرهنگی بنیاد تاکنون تعداد ۲ واحد کتابخانه برای امور فرهنگی و کتابخوانی فرزندان شاهد راه‌اندازی شده که یکی از این دو به علل گوناگون تعطیل گردیده است. در ضمن، تحقیق حاضر نشان می‌دهد که به خاطر کوچکی مجموعه و عدم برآوردن نیاز متقاضیان، درصد کمی از فرزندان شاهد از کتابخانه کانون فرهنگی شاهد شیراز استفاده می‌کنند.

اقدامات فرهنگی و اطلاع‌رسانی در خصوص ترویج

افزایش مطالعه و کتاب‌خوانی فرزندان شاهد مورد تحقیق، ۱/۲ درصد از آنان میزان این نقش را زیاد اعلام کرده‌اند. آنچه در این جا به نظر می‌رسد این است که بعد از فقدان پدر، این مادران هستند که بیش‌ترین نقش را در پیشرفت فرزندان خود ایفا می‌کنند و لذا ۶۱/۲ درصد از جامعه مورد مطالعه بر نقش مهم مادر در افزایش مطالعه خود تأکید داشته‌اند.

در مورد دسترسی به کتب مورد علاقه برای مطالعه با پرسشی که در تحقیق مذکور از فرزندان شاهد به عمل آمده، تقریباً ۴۰/۳ درصد از آنان میزان دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه خود را کم ابراز کرده‌اند. با توجه به این میزان عدم دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه باید تعدادی عوامل بازدارنده بر سر راه دسترسی داشته باشد. در بررسی بعد، از مورد فوق مشخص شد که گرانی کتاب‌های مورد علاقه، حجم زیاد کتاب‌های درسی و سنگینی تکالیف مدرسه، و مقررات و بعضاً ضوابط کتابخانه‌ها به ترتیب از جمله دلایل عدم دسترسی به کتاب مورد علاقه فرزندان شاهد مورد تحقیق است.

در مقابل گرانی کتاب و مطبوعات، ناتوانی مالی، و در مقابل حجم زیاد دروس و سنگینی تکالیف مدرسه، کمی وقت برای مطالعه و دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه و نیز نبود مکان مناسب برای مطالعه مانند قرائتخانه (مطالعه) در نزدیکی محل سکونت را به عنوان سه مشکل عمده مشاهده می‌کنیم. براساس پاسخ‌هایی که فرزندان شاهد مورد تحقیق به این پرسش داده‌اند می‌بینیم که حدود ۷۳/۵ درصد از آنان، دور بودن محل سکونت را از کتابخانه‌های عمومی شهر و نبود سالن مطالعه در نزدیکی محل سکونت و بیش از نیمی دیگر (۵۱ درصد) نداشتن توان خرید کتاب و همین‌طور حدود دو سوم از آنان، کمبود وقت به دلیل حجم دروس را از جمله دلایل عدم دسترسی به کتاب مورد علاقه برای مطالعه بیان کرده‌اند.

یکی از راه‌های دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه، توفیق بازدید از نمایشگاه‌های کتاب است که در سراسر کشور در مناسبت‌های مختلف مخصوصاً در هفته کتاب برگزار می‌شود. جدول ۶ فراوانی اعضای نمونه مورد تحقیق در بازدید از این‌گونه نمایشگاه‌ها را نشان می‌دهد. براساس جدول ۶، جمعاً ۵۹ درصد از اعضای نمونه

در ردیف کتاب‌های ادبی قرار دارند به این نتیجه می‌رسیم که مطالعه کتاب‌های ادبی در تحقیق فوق در اولویت اول نمونه مورد مطالعه و کتاب‌های علمی در ردیف دوم اولویت است در صورتی که در تحقیق حاضر، علاقه به مطالعه کتاب‌های علمی در اولویت اول و کتاب‌های ادبی در اولویت دوم فرزندان شاهد مورد تحقیق است. به نظر می‌رسد علت این انتخاب این است که فرزندان شاهد در تحقیق حاضر که بیش ترشان دانشجو بودند در مقطع تحصیلی بالاتر و با رشد نسبی بالاتری در قیاس با فرزندان شاهد در تحقیق نیکنام و رئیس دانایی قرار داشتند. در نتیجه، انتظار می‌رود که دانشجویان علاقه به مطالعه کتاب علمی و یافته‌های علمی را ترجیح بدهند و علت انتخاب کتاب‌های ادبی در تحقیق مشابه توسط جامعه مورد تحقیق، پایین تر بودن مقطع تحصیلی آنان است. جوانان و نوجوانان در این سنین بیش تر علاقه به مطالعه داستان، خصوصاً داستان‌های جنایی و پلیسی دارند. بنابراین، اولویت اول به مطالعه کتب ادبی در تحقیق مشابه توسط نمونه مورد مطالعه امری عادی است (نیکنام و رئیس دانایی، ۱۳۷۸).

— بعد از فقدان پدر، وجود مادر و تشویق وی در قیاس با دیگر اعضای خانواده، در افزایش مطالعه و کتابخوانی فرزندان شاهد بیش ترین تأثیر را دارد.

به نظر می‌رسد بعد از فقدان پدر، نقش مادر در تشویق فرزندان امری طبیعی است. با توجه به سپری شدن مدت زمان قابل ملاحظه از زمان جنگ، فرزندان شاهد مورد تحقیق در زمان شهادت پدرانشان دارای سن پایین تری بوده‌اند و تأثیرپذیری فرزندان در این سنین از تشویق‌های والدین نیز امری طبیعی و مسلم است. با وجود این، در فقدان پدر، تأثیرگذاری تشویق مادر نه فقط در مطالعه و کتابخوانی فرزندان، بلکه در جریان کلیه کارهای آنان بیش تر می‌شود و احتمالاً به همین دلیل است که بالاترین فراوانی از نمونه مورد تحقیق این نقش تشویقی مادر را در افزایش مطالعه و کتابخوانی خود زیاد گزارش کرده‌اند.

— مشکلات و موانع بر سر راه مطالعه و کتابخوانی و دسترسی به کتاب به ترتیب، گرانی کتاب‌های مورد علاقه برای مطالعه، حجم زیاد دروس (کمبود وقت) و نداشتن امکان مطالعه (سالن مطالعه) بوده است.

کتابخوانی و مطالعه در میان فرزندان شاهد محدود و ناکافی است و کتابخانه کانون فرهنگی شاهد هم پاسخگوی نیاز آنان نیست. از طرفی پراکندگی و محل سکونت اغلب فرزندان شاهد نیز دسترسی به مجموعه کتابخانه‌ها را محدود کرده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

الف - نتیجه‌گیری

در این مطالعه کتابخوانی فرزندان شاهد شیرازی در مقاطع تحصیلی متوسطه و پیش‌دانشگاهی در مدارس شاهد شیراز و دانشجویان شاهد شیرازی در دو دانشگاه شیراز و علوم پزشکی شیراز موارد بررسی قرار گرفت و نتایج زیر به دست آمد:

— فرزندان شاهد مورد مطالعه بیش ترین اوقات فراغت خود را با تماشای تلویزیون و بعد از آن با مطالعه کتاب و مطبوعات می‌گذرانند.

در مورد تماشای تلویزیون در اوقات فراغت، به نظر می‌رسد که دیدن برنامه‌های ورزشی و دنبال کردن رویدادهای مربوط به آن و حتی یافته‌های علمی و موارد مشابه نتیجه سهل‌الوصول بودن این رسانه برای همه است و از این‌که هر دو گروه دختران و پسران شاهد تقریباً در یک سطح در این تحقیق تماشای تلویزیون را ابراز کرده‌اند امری طبیعی است.

— کتاب‌های علمی در هر دو گروه پسران و دختران شاهد مورد مطالعه در اولویت اول است و بعد از آن، مطالعه کتاب‌های ادبی و مذهبی و تاریخی، به ترتیب، در اولویت‌های بعدی قرار دارد. میزان علاقه به کتاب‌های علمی و تاریخی در بین پسران نسبت به دختران شاهد بیش تر است، در صورتی که در بین دختران، میزان مطالعه کتاب‌های مذهبی و ادبی نسبت به پسران بیش تر است. در مورد استقبال از مسابقات کتابخوانی فقط حدود یک‌سوم از فرزندان شاهد تاکنون موفق به شرکت در این‌گونه مسابقات شده‌اند.

قابل ذکر است که در یافته‌های تحقیق نیکنام و رئیس دانایی از نظر نوع کتب مورد علاقه برای مطالعه، بیش ترین علاقه را پسران و دختران شاهد در اولویت اول به مطالعه داستان اظهار کرده‌اند. با توجه به این‌که کتاب‌های داستان

- تهیه سهمیه کتاب‌های منتشر شده، متناسب با علایق و نیازهای مطالعاتی فرزندان شاهد، توسط دست‌اندرکاران بنیاد شهید.
- ایجاد و احداث کتابخانه‌های شاهد با رعایت استانداردهای ملی، مجهز به نظام رایانه‌ای و آرشیوهای ویدیویی در نزدیکی شهرک‌های محل سکونت آنان.
- اجرای طرح امانت بین کتابخانه‌ای میان کتابخانه‌های شهر و کتابخانه شاهد و امانت گرفتن کتاب‌های موجود فرزندان شاهد در منازلشان برای استفاده دیگران.
- برگزاری نمایشگاه کتاب توسط بنیاد شهید توسط خود فرزندان شاهد.
- بازدید از نمایشگاه‌های برگزار شده کتاب در مراکز استان‌ها و نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران به صورت دسته‌جمعی به همراه مشاوران مطالعه و کتاب‌خوانی، به نحوی که آموزش‌ها و راهنمایی‌های لازم در مورد مطالعه و انتخاب کتاب نیز در این اثنا انجام شود.
- تشکیل جلسات معرفی تازه‌های کتاب و دعوت فرزندان شاهد به مسابقه کتاب‌خوانی و مقاله‌نویسی و نقد، و انتخاب مقاله‌های برتر برای درج در مجله شاهد و مجلات دیگر.
- ۲- با توجه به نقش مؤثر مادران در تشویق فرزندان شاهد، پیشنهاد می‌گردد دفتر مشاوران مطالعه و کتاب‌خوانی، متشکل از مشاوران و متخصصان متعهد تعلیم و تربیت و علاقه‌مند، برای آشنا ساختن همسران شهدا و فرزندان ارشد شاهد در واحد فرهنگی بنیاد شهید تشکیل گردد. این مشاوران حتی مربیان امور تربیتی مدارس شاهد را برای آموزش و مشاوره پیشبرد کتاب‌خوانی فرزندان شاهد یاری خواهد داد.

منابع

۱. قرآن کریم. سوره علق، آیه اول. تهران: وزارت فرهنگ، انتشارات علمیه اسلامی، ۱۳۷۷.
۲. سپهوندی، احمدعلی و دیگران. بررسی مسائل و مشکلات تحصیلی، رفتاری و خانوادگی و اجتماعی فرزندان معظم شهداء، اسراء، مفقودین و جانبازان شهرستان اهواز. پایان‌نامه کارشناسی، تهیه و

یافته‌های تحقیق نیکنام و رئیس دانایی نیز مؤید عوامل بازدارنده فوق بر سر راه مطالعه و دسترسی به کتاب است؛ با این تفاوت که گرانی کتاب و مطبوعات مورد علاقه در ردیف چهارم، و حجم زیاد کتاب‌های درسی و سنگینی تکالیف مدرسه در ردیف اول عوامل بازدارنده ذکر شده است. علت تفاوت اولویت‌ها در تحقیق نیکنام و رئیس دانایی نسبت به تحقیق حاضر این است که جامعه مورد تحقیق آن‌ها در مقطع تحصیلی راهنمایی و متوسطه بوده و دانش‌آموزان مخصوصاً در مقطع راهنمایی ملزم به ارائه تکالیف و صرف وقت نسبتاً زیاد برای این کار هستند. عامل دیگری که باید به آن پرداخته شود، نداشتن سالن مطالعه و مکان مناسب برای مطالعه و کتاب‌خوانی است که قریب به سه چهارم از افراد نمونه این تحقیق آن را بیان کرده‌اند. اگر بگوییم کتاب و مطبوعات گران است، راه‌حل و چاره کار، تأسیس وجود کتابخانه‌های عمومی در سطح شهر برای دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه است. البته به دلیل پراکندگی منازل فرزندان شاهد مورد تحقیق، و این که عده‌ای در شهرک‌های جدیدالتأسیس که همگی فاقد کتابخانه‌اند سکونت دارند، دسترسی به کتاب‌های مورد علاقه هم‌چنان به‌عنوان یک مشکل و مانع باقی می‌ماند. نکته قابل ذکر این‌که تنها کتابخانه کانون فرهنگی شاهد شیراز به دلیل کوچکی مجموعه و این که اکثر کتاب‌های آن را عناوین مذهبی تشکیل می‌دهد، در اولویت نخست کتاب‌خوانی فرزندان شاهد مورد تحقیق قرار ندارد. کتابخانه مذکور دارای سالن مطالعه ۶۰ نفری است که تقسیم آن بین دختران و پسران شاهد دیگر یک فضای مناسب مطالعه نخواهد بود.

ب- پیشنهاد و راهکارها

- ۱- برای رفع نخستین عامل بازدارنده بر سر راه مطالعه، یعنی گرانی کتاب و نیل به هدف، یعنی سهولت دسترسی به کتاب مورد علاقه فرزندان شاهد برای مطالعه، موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:
 - تخصیص بودجه و یارانه خرید در قالب بن خرید کتاب به فرزندان شاهد به صورت سالانه یا فصلی هرگز سبب خرید کتاب و مطبوعات آنان را خالی نخواهد گذاشت.

۷. پیام کتابخانه، سال نهم، شماره دوم، (تابستان ۱۳۷۸): ص ۳۰-۲۳.
 ۷. نیکنام، مهرداد و رئیس دانایی، اقدس. «بررسی میزان مطالعه و کتابخوانی در فرزندان شاهد مقاطع تحصیلی راهنمایی و متوسطه شهر تهران و ارائه راهکارهای مناسب تقویت آن». فصلنامه علمی و پژوهشی شهرد، سال اول، پیش شماره (پاییز ۱۳۷۸)، ص. ۵۷-۸۱

8. Gregory, I. "An Introspective Data Following Childhood Loss of Parents", Archives of General Psychiatry, Vol.13, 1965; pp.99-109.
9. Sutton-Smith, B., Rosenbery, B.G. & Landy, F., "Father Absence Effects In Family; Different Sibling Composition". Child Development, Vol.39, 1968; pp.161-170.
10. Sam, D. Neil. "Why Books?" Public Library Quarterly. Vol.1 (22), 1992; pp.19-28.

خلاصه در مرکز مطالعات رفتاری، معاونت مطالعات و تحقیقات معاونت نیروی انسانی سپاه پاسداران، ۱۳۶۷.
 ۳. بهزادی، مهین. بررسی وضعیت تحصیلی فرزندان شاهد شهرستان شیراز در مقطع راهنمایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شیراز، ۱۳۶۸.
 ۴. نجاریان، بهمن. «اثرات از دست دادن پدر روی سلامت روان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان شاهد مدارس راهنمایی اهواز» ارائه شده در دومین همایش سالانه ارتقاء بهداشت روانی در انگلستان، دانشگاه کیل ۲۸-۳۰ سپتامبر، ۱۳۷۱.
 ۵. نجاریان، بهمن و سلمانپور، مهدی و لیامی، فاطمه. «بررسی عملکرد تحصیلی دانشجویان شاهد دانشگاه‌های شهید چمران و علوم پزشکی اهواز: مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دوره دهم، شماره اول (پاییز ۱۳۷۳)، ص ۷۸-۵۷.
 ۶. زارع شاه‌آبادی، علی‌رضا. «بررسی عوامل مؤثر در میزان مطالعه و کتابخوانی (مطالعه موردی روستای ترک‌آباد اردکان)»، فصلنامه

